

STAM^{NL}

Stadsmuseum Gent

belichte
stad

zaalteksten

te downloaden vanaf www.stamgent.be

01.

BELICHTE STAD

over dag, licht en nacht

Belichte stad verkent hoe licht en donker het leven in de stad bepalen, en hoe de stad en haar inwoners licht en duister gebruiken: in het leven van elke dag en nacht, in de architectuur, in de vormgeving en belichting van de stad, in symbolen. Ze zijn een fundament van het stedelijk leven.

Belichte stad verbindt verleden, heden en toekomst, en gaat voorbij de clichés en de technische kant van licht. De stad Gent komt volop in beeld en we putten gretig uit de Collectie Gent, maar *Belichte stad* gaat verder: de focus ligt op stedelijkheid en licht in het algemeen.

De veertien ruimtes van *Belichte stad* benaderen het onuitputtelijke thema vanuit verschillende invalshoeken.

Het resultaat is een caleidoscopisch parcours. Elke kamer nodigt u uit tot het ontdekken van een nieuw facet.

city one minutes

City One Minutes (cityoneminutes.org) brengt meer dan honderd steden uit de hele wereld samen. Filmmakers tonen er het leven in de stad in portretten van één minuut voor elk uur, een etmaal rond. Het project groeit voortdurend aan.

Deze video-installatie verbindt en rangschikt een selectie van twintig steden uit verschillende tijdzones.

02.

STAD ZONDER LICHT

geluidsinstallatie 8 minuten

‘Mensen gebruiken eigenlijk veel te veel hun ogen, terwijl er zijn zoveel andere manieren van kijken. Hoe wind op uw huid komt, hoe randgeluiden hoorbaar zijn waar men geen oog voor heeft, doordat men zo gefixeerd is op kijken.’

‘Moest je je ogen sluiten en twee drie minuten ergens staan.... je zou plots ook andere geluiden beginnen horen dan wat je normaal gezien hoort, denk ik, waar je zoveel meer mee bent, of zoveel andere dingen kan te weten komen.’

Jempie Vermeulen – acteur, muzikant en blind – tijdens een wandeling door Gent, 8 juni 2010

03.

DE ZICHTBARE STAD

‘Licht is zo nauw verbonden met bijna alles wat we doen, dat we vergeten wat we eraan te danken hebben.’

Prof. L. Morren, lichtdeskundige, Brussel

Wie kijkt, ziet ruimte. Licht maakt de stad, haar mensen en haar ruimtes zichtbaar. Dat vinden we vanzelfsprekend. Dankzij licht vinden mensen hun weg in de stad.

Maar licht doet veel meer. Het ritme van licht en donker bepaalt de stemming in de stad. Het regelt en ontregelt, het richt de blik. Behalve zichtbaar is licht dan ook voelbaar in het leven van de stad. Licht doet de stad dansen of kan haar in weemoed dompelen.

04.

NACHT

over het verdrijven van
de duisternis en de stralende
stad tijdens blijde intredes
en andere feestelijkheden

verlichting

Tot aan het eind van de 18de eeuw was de nachtelijke stad donker. Vooral de maan zorgde voor enig licht. Alleen wie daarvoor de toestemming had, zoals artsen en stadswachten, mocht zich na de avondklok nog op straat begeven, mits begeleid door een brandende toorts. Vanaf midden 17de eeuw vond het gebruik ingang dat gegoede lantaarn ontstaken. Stadsverlichting was een privézaak.

In de 19de eeuw werd de straatverlichting dankzij de gaslamp een zaak van de stad. Tegen het einde van de eeuw maakte het elektrisch licht opgang. De jongste decennia zijn we geëvolueerd van een zucht naar overvloed vanaf de jaren 1950 naar de meer sobere verlichting in onze dagen. Licht wordt ingezet bij het creëren van het imago waarmee een stad kan uit-

pakken. Het is ook een belangrijk facet van stedenbouw. Steden maken keuzes in wat ze van zichzelf belicht willen zien en wat niet, overdag en bij nacht. Een recent fenomeen zijn de lichtplannen, zoals ook Gent er een heeft.

feest

eeuwenlang baadden steden tijdens feestelijkheden in het licht: blijde intredes, processies, stoeten... Licht en vuur werden bij die gelegenheden ook ingezet als teken van macht en om indruk te maken. Onder meer Gent was het decor van dergelijke lichtshows. De traditie van grote lichtspektakels werd in de 19de eeuw voortgezet. Bij haar grote feesten liet de burgerij toen zelfs luchtballonnen met vuurwerk op. Nog steeds is licht een belangrijk onderdeel van feesten, hoogtepunten en parades. Een recent fenomeen zijn stedelijke (licht)festivals. Die hebben dus historische voorgangers.

05.

DAGBOEKEN

het ritme van de stad
in dagboeken

Vijf 'dag- en nachtboeken' uit diverse momenten in de 19de en 20ste eeuw brengen in beeld hoe essentieel licht voor de auteurs was, en hoe nauw verbonden met de kwaliteit van het leven in de stad. We tonen een selectie.

1. De Amsterdamse kunstenaar Christiaan Andriessen houdt van 1805 tot 1808, net voor de grote lichtrevolutie, een getekend dagboek bij met intrigerende bijschriften. Bijna fotografisch toont hij zijn leven van alledag in Amsterdam. In de wereld van Andriessen staan tafels aan het raam om optimaal van het daglicht gebruik te maken. Woningen en de stad zijn 's avonds nog echt donker.
2. De 180 gravures van de befaamde Franse kunstenaar-illustrator Gustave Doré uit zijn *London, a pilgrimage* van 1872 brengen een indrukwekkend portret van het geïndustrialiseerde, donkere en overbevolkte Londen. Doré wilde naar eigen zeggen 'de uitersten van het leven in Londen laten zien'.
3. In de houtgravures van Frans Masereels *Mon livre d'heures* uit 1919 ontdekt een jongeman de overweldigende, moderne metropool tijdens ochtendlijke wandelingen en in het nachtsadsleven. Daar straalt voor het eerst elektrische verlichting. De tegenstelling tussen de 'primitieve' techniek van de houtgravure en het ritme van het stadsleven is intrigerend.
4. De foto's van de Gentse factuurcharmeur en stadsgids Rudi Chatelet onthullen zijn kijk op de dag en nacht in zijn stad tijdens de jaren 1990.
5. 24 beelden uit de Gentse *City One Minutes* illustreren de dag en nacht van de zomer 2010.

06.

DAG

van bleekvelden tot zonne-energie, van masker tot zonnetherapie. of hoe mensen zich zonlicht toe-eigenen

Mensen keren zich graag naar het licht. We eigenen ons het licht van de zon toe en gebruiken het gretig. In de pre-industriële tijd bepaalde de zon de lengte van de werkdag en wendde bijvoorbeeld de textielindustrie het zonlicht aan: op bleekvelden werden stoffen in de zon gelegd om te drogen. In onze tijd vangen we het zonlicht om voor nieuwe energie te zorgen, en zonnen we op dakterrassen.

Tegenover de zon en haar licht stond het donker, bijvoorbeeld in de oude stegen van de middeleeuwse stad en in de beluiken van de industriële stad in de 19de eeuw, waar de zon niet scheen. Mensen — en zeker kinderen — werden ziek van de ongezonde stad, was de overtuiging vanaf het einde van die eeuw. Een aantal van hen kon gaan kuren in zonrijke zee- en berghospitelen.

Als de mode het vereist, wenden we ons van het zonlicht af. Zolang een bleke huid in was en een bruin vel een kenmerk van boeren en buitenlui, keerde de hogere klasse zich af van de zon. Maskers en parasols beschermden de tere huid. Nu we de zon opzoeken, beschermt de zonnebril de ogen tegen het felle licht.

07.

EEN KRONIEK VAN GENT

facteur-charmeur en fotograaf
rudi chatelet brengt zijn stad
in beeld (1990 – 1997)

08.

CONFLICT

waar kunstlicht aan de kaak
wordt gesteld

De pre-industriële tijd met zijn duidelijke scheiding van dag en nacht heeft sinds de 19de eeuw plaatsgemaakt voor steden die nooit meer slapen.

Daar zorgde het kunstlicht voor. Sinds de verspreiding daarvan is het bestaan ingrijpend veranderd: er kan desgewenst permanent gewerkt worden, en 's avonds bruist het in stadscentra van het leven. Kunstlicht is synoniem voor vooruitgang.

De lichtrevolutie zorgde ook voor spanningen, conflicten en kwalijke neveneffecten. Licht maakte voortaan controle mogelijk in de stad. Zo komt het dat gaslantaarns in 1848 als symbolen van macht werden kapotgeslagen. Arbeiders betaalden hun baas lichtgeld: bij kunstlicht werken werd als een privilege beschouwd.

Dieren zijn ontregeld door de altijd lichte stad, en mensen hebben hun slaappatroon veranderd. Daar worden vraagtekens bij gezet. Vandaag de dag rijzen er ook ecologische vragen over

de permanente zee van licht waarin steden leven en vindt natuurvriendelijker licht ingang.

09.

ARCHITECTUUR

hoe stadssanering,
stedenbouw en architectuur
naar licht zoeken

De zoektocht naar licht in de architectuur is van alle tijden. In de vroege middeleeuwen viel dat licht beperkt binnen in interieurs, door het gebrek aan technieken voor het maken van grote vensteropeningen en raamoppervlaktes. Dankzij de ontwikkeling en verbetering van constructiemethoden en materialen haalde men meer licht naar binnen; licht was een vorm van luxe. Omstreeks 1800 werd de grootte van het raamoppervlak zelfs een maatstaf voor de te heffen belasting. De snelle vorderingen van de glas- en metaalindustrie hadden een grote invloed op de 19de-eeuwse architectuur. Dakramen brachten licht in het midden van grote, diepe ruimtes in fabrieken en andere werkplaatsen. Men leerde van kunstlicht dat meer licht een hogere productiviteit oplevert. Al in de 19de eeuw brachten erkers, wintertuinen, serres en grotere ramen licht in de introverte stadshuizen. Modernistische architecten lieten het licht pas echt volop binnenstromen, in een architectuur die zich naar de buitenwereld keert.

In een reactie tegen de donkere, volgebouwde middeleeuwse stadscentra gingen ook steden eind 19de eeuw op zoek naar meer licht. Ze breidden zich uit, en centra werden vrijgemaakt, pleinen heraangelegd, beluiken gesaneerd. Dat ging soms gepaard met kaalslagen.

10.

TWEELINGMAQUETTES ONDER DE ZON

vijf gentse locaties op twee momenten in hun geschiedenis

In de kamer hiernaast staan tweelingmaquettes van vijf opmerkelijke Gentse locaties, op twee momenten in hun bestaan. Ze ondergingen elk een grondige transformatie, en die zorgde voor een heel andere lichtinval. Ontdek stukjes Gent bij dag en bij nacht, voor en na hun gedaanteverandering.

sint-niklaaskerk en de kuip in het hart van gent

- a. De situatie eind 19de eeuw met de volgebouwde Kuip en de ingebouwde kerk.
- b. De situatie binnenkort, met de herinrichting van de reeds begin 20ste eeuw vrijgemaakte stedelijke ruimte. In de gerestaureerde kerk zijn de dichtgemetselde ramen vrijgemaakt.

drukkerij het licht

- a. Een 19de-eeuwse burgerwoning in de Sint-Pietersnieuwstraat.

- b. De verbouwing en uitbreiding tot een modernistische drukkerij (1930) door architect Brunfaut. Aan de neoklassieke gevel is een nieuwe gevel opgehangen: een lichtbaken voor het socialistische dagblad Vooruit.

grand bazar/inno veldstraat

- a. Een elegant warenhuis uit de jaren 1920 met een atrium dat door een glazen dak overkoepeld is.
- b. De transformatie tot het moderne warenhuis uit 1956, met vijf verkoopvloeren zonder daglicht: de huidige Inno.

de groene briel

- a. De buurt eind jaren 1940, vol kleine beluiken.
- b. De radicale sanering midden jaren 1950 volgens de strenge modernistische opvatting over stadssanering.

huis 43

- a. Een smalle, donkere rijwoning met koterijen.
- b. Een verbouwing tot een lichte woning met patio en atelier, door Jan De Vylder en Trice Hofkens. Dit ontwerp vertegenwoordigt de huidige individuele en kleinschalige aanpak van stadssanering.

11.

DE HUISKAMER VAN EEN VERZAMELAAR

hoe licht ook het leven
binnenshuis bepaalt

De wijze waarop wij onze huizen verlichten, verandert continu door veranderingen in techniek en door de mode. Elke lichtbron geeft een andere lichtkleur en lichtsterkte. Ook de vorm van de lichtarmatuur bepaalt mee het effect van de verlichting.

Ervaar drie verschillende licht-situaties:

1. De jaren '50: een kamer heeft slechts een paar lichtpunten met gloeilampen.
2. De jaren '80: de verlichting verspreidt zich over de kamer. Halogeenlicht is in opmars.
3. Nu: led-licht brengt kleur en geeft de mogelijkheid om met heel kleine armaturen te werken. De gloeilamp verdwijnt.

12.

HET KLEINSTE LICHTMUSEUM

de postzegelcollectie van
ir. a. devogelaere,
verzamelaar van licht

13.

KLOOSTERLEVEN

van ochtendgebed
tot avondzang in de kamer
van de abdis

*De haan kraait dat de dag begint,
het licht het duister overwint.
Christus spreekt in het hart ons aan
om tot het leven op te staan.*

Hymne bij het hanengekraai van de Spaans-Romeinse
dichter Prudentius, 4de eeuw

Het kloosterleven is een leven op het ritme van het licht, van de vroege metten tot de avondlijke vespers. Zo werd ook in dit Bijlokeklooster eeuwen geleefd.

De film *Die grosse Stille* van Philip Gröning uit 2005 brengt het stille bestaan van kartuizermonniken in beeld.

14.

SYMBOLIEK

licht en duisternis als
symbool in religie, politiek,
kunst, het sociale leven...

Licht en duister staan voor meer dan zichzelf: ze worden als symbolen aangewend om een boodschap te brengen of te versterken.

Licht is goed, duisternis is kwalijk: het is een van de diepgewortelde tegenstellingen in onze culturen. Licht is leven en donkerte is dood.

In het christendom is God licht en doet de duivel zijn werk in het donker. Kunstenaars laten zich door deze tegenstelling inspireren, de lichtinval in kerkgebouwen speelt erop in, glasramen — een miskende kunstvorm — zijn één groot lichtfeest. Maar ook het socialisme gebruikt volop lichtsymbolen om het groepsgevoel te versterken. Fakkels en zonnige horisonten wijzen gloedvol de weg naar een betere toekomst.